

нинішньої політичної еліти Росії щодо модернізації економіки та збільшення темпів економічного росту. Тому внесення лобістських законопроектів щодо нафтової і золотовидобувної галузей є, по суті, формальністю. Однак така схема спрацьовує, коли треба прийняти певне стратегічне чи життєво необхідне рішення.

1. Степанова Л. А. Методика и техника социологических исследований: изучение экономического сознания методом семантического дифференциала / Л. А. Степанова // Социологические исследования. — М., 1992. — № 8. — С. 65—71.
2. Толстых А. П. Отраслевое лоббирование в России (наиболее актуальные экономические законопроекты на начало работы Государственной думы ФС РФ 5 созыва) / А. П. Толстых // Интернет-видання «Lobbying.ru — Центр по изучению проблем взаимодействия бизнеса и власти» (розділ «Исследования»).
3. Махортов Е. А. Лоббизм в ЦФО. Анализ, мониторинг, информация. 2008 год / Е. А. Махортов // Интернет-видання «Lobbying.ru» (розділ «Исследования»).
4. Яковлев И. Г. Электоральные технологии и президентские выборы / И. Г. Яковлев. — Кишинёв: CAPTES, 2000.
5. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. А. Ядов. — М.: Добросвет, 1998.

Список джерел

- Нафтова галузь: Законопроекти № 99045329-2 від 28.04.1999 р.; № 130858-4 від 18 січня 2005 р.; № 294445-4 від 02.03.2006 р.; № 493730-4 від 14.11.2007 р.
Металургійна галузь: Законопроект № 467706-4 від 04.09.2007 р.
Вугільна галузь: Законопроект № 432940-4 від 21.05.2007 р.
Золотовидобувна галузь: Законопроекти № 379925-4 від 26.12.2006 р.; № 465264-4 від 21.08.2007 р.

А. О. Сенников, Н. Б. Белоусова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО МЕТОДА ПОСТРОЕНИЯ СЕМАНТИЧЕСКОЙ ПЛОСКОСТИ ПРИ АНАЛИЗЕ ЛОББИСТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена использованию лингвистических методов анализа разных процессов и тенденций в политической, экономической, социальной и других сферах жизнедеятельности человека на примере применения семантической плоскости для анализа лоббистского законотворчества в Российской Федерации.

Ключевые слова: семантическая площадь, семантическая шкала, математические методы гуманитарных исследований, юридическая лингвистика, политэкономический дискурс.

A. O. Sennikov, N. B. Belousova

THE USAGE OF SEMANTIC AREA CONSTRUCTION METHOD IN ANALYSIS OF LOBBYING

The article is dedicated to the linguistic methods of analyzing different processes and tendencies in political, economic, social and other spheres of human life in global meaning. The purpose of this article is to make a semantic space aiming to value lobby legislative activities of different companies, which represent four main branches of Russia's economy, to understand which of their lobby is the most effective.

Key words: semantic area, semantic scale, mathematic methods of the humanities, legal linguistics, political-economical discourse.

УДК 811.161.2'276.45'373.23

С. В. ДМИТРИЇВ

НОМІНАЦІЯ ОСОБИ У ЛІНГВОКУЛЬТУРНІЙ КАРТИНІ СВІТУ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНО-ЗЛОЧИННОГО СОЦІОЛЕКТУ

У статті розглянуто проблему своєрідності лінгвокультурної картини світу носіїв українського кримінально-злочинного соціолекту. Особливу увагу приділено проблемі номінації особи у даній субкультурі.

Ключові слова: жаргон, арг, кримінально-злочинний соціолект, лінгвокультурна картина світу, номінація особи.

Картина світу носіїв арг або кримінально-злочинного жаргону — унікальна за своєю природою й різко відрізняється від субкультурних світів інших соціальних груп. Основна риса мови злочинців — самопротиставлення її носіїв решті представників спільноти з максимально чіткими

параметрами: «свій» — «чужий». Д. С. Лихачов зазначає: «Кастово замкнене, не дивлячись на свою зумовленість усією системою капіталістичного суспільства, злочинне середовище, його вороже ставлення до «легального» суспільства створює виключні, інкубаційні умови для розвитку цілого ряду елементів ідеології та мовлення» [1, с. 56].

На думку Л. О. Ставицької, «кримінально-тюремний соціум осягає два світи: світ злочинців і незлочинців. Перший світ — це світ своїх, натомість світ решти — ворожий, чужий, гідний того, щоб його обдурювали, кепкували з нього» [2, с. 182]. Ми вважаємо, що в основі ставлення до «легального» соціуму є не «кепкування» з нього, а ворожий цинізм у ставленні до його основних моральних і предметних цінностей. Методом гостро-їдкої насмішки, яка не має нічого спільного з гумором, тимчасова соціально редукційна намагається побудувати цілу філософію поведінки фізичної й, як її віддзеркалення, мовної культури. Створена в межах місць позбавлення волі субкультура, виходячи на терени вільного побутового життя, не лише адаптується серед її носіїв, але часто починає домінувати над «легальними» уявленнями про світ як більш агресивна, простіша й зрозуміліша. Особливо помітна дана тенденція в періоди тотального ослаблення моралі в суспільстві або ослаблення національної чи державної ідеології. «Легальний» соціум втрачає імунітет до такої агресії або й сам частково криміналізується (якщо не за психологією поведінки, то вимушено). Нав'язування ціннісної шкали кримінально-злочинної картини світу на сьогодні активно простежується в пісенній творчості російськомовного шансону. Пісенні тексти кримінального змісту або підтексту звучать з ефіру офіційних державних каналів, створено й узаконено державою канал «Радіо-шансон». На зміну міському шансону 20—30-х рр. ХХ ст. (О. Вертинський, В. Козін, П. Лещенко та ін.) прийшов кримінальний шансон (М. Круг, «Лісоповал», Г. Кричевський тощо). Через такі мас-медіа канали арготична свідомість та субкультура пропитує «легальне» суспільство найактивніше, привносячи разом із субкультурою й шар арготизмів, що, через відому експресивність, досить активно вживаються носіями міського сленгу, особливо — молодіжного. Результати наших досліджень свідчать про те, що в українському і в російському суспільствах відбувається спільний процес жаргонізації мовлення.

У центрі будь-якої субкультури та її мовної реалізації стоїть людина, індивід, особа, особистість. Така антропоцентричність зволікає до проєкції всіх перерахованих вище цінностей на світоглядні традиції представника тієї чи іншої соціальної групи: це або почуття, або ставлення одне до одного, або характеризування у ставленні до «свого» або «чужого»: «Злодії — це люди, незлодії — скотинка, фраєри; ті, кого легко обдурити — вівця, дятел, лох, пасажир. Сільський житель — суслик, сільська жінка — хрюшка» [2, с. 182]. Проте, існує ціла ієрархія не лише серед «своїх», але й серед «чужих» представників людства. Світ «чужих» очолюють представники правових органів: міліція, служба безпеки, слідчі, оперативники та інші. Центральним об'єктом специфічної соціально-групової антропофобії декласованих є, за словами В. В. Хіміка, вороги кримінального світу, його прями гонителі: міліціонери, полісмени, слідчі, охоронники, наглядачі, судді, прокурори та решта представників і помічників влади, закону й так званих правоохоронних органів: *лягавий/лігавий, мусор, мільтон, мент* тощо [3, с. 95].

До наступної групи осіб, які хоча й «чужі», але не чинять активного опору носіям кримінальних цінностей, належать представники «легального» світу, які є структурними складовими суспільства: «Погордою й зневагою злодій переймається до інтелігента (*олень фарширований, очкарік*), чесного робітника (*віл; віслюк*: назви незлочинних «професій супроводжуються ореолом зверхності: *абат* — священнослужитель» [2, с. 182]. За класифікацією В. В. Хіміка, дана група осіб називається «помірно засуджуваною», як «не є корінними «ідеологічними» противниками домінантів і заслужують не стільки непримиренної зневаги, скільки зневаги або презирства» [3, с. 98]. Таке ставлення активізує відповідну мовну реакцію, яка проєктується на номінації як осіб, так і дій, спрямованих на номінований об'єкт. Для метафоризації назв об'єктів кримінальної дії послідовно обираються образи з очевидним потенціалом пасивного сприйняття, підлеглості, покірності, тобто всього того, на що можна справляти вплив, причому, вплив безпечний для того, хто його чинить, відправника мовлення, так, наприклад, *пасажира й клієнта* «обслуговують», *хворого й пацієнта* «лікують», *карася й сазана* «ловлять» на його довірливості, *вівцю* «стрижуть», а *сюжет і штамп* (все ті ж модифікатори фрейма особи, об'єкта кримінального впливу) зовсім не можуть чинити опору, бо вони «неістоти».

Окреме ставлення носіїв кримінального аргто виявляється до людей, що володіють значними матеріальними цінностями — багатіїв. У кримінально-злочинній КС вони мають три семантичних поля, позначених відповідною конотацією: захоплення, ненависть, об'єкт пограбування. Вибір умов для метафоричної реномінації в цьому екстенсивному ряду слів фокусується навколо родової семи, загальний дифузний зміст якої умовно визначають як «великий» і такий, що диференціюється у видових семах: «повнота» (*повнокровний, пухлий, повний чайник*), «великий обсяг» (*шуба, бобер, гусак, кит, сазан*), «значущість або пихатість» (*боярин, мен, туз, грач*). «Усі ці денотативно-конотативні компоненти змісту фреймової рамки «багата людина» так чи інакше доповнюються специфічною семою схвалення, позитивної оцінки, але з яскраво визначе-

ною прагматичною орієнтацією: «багата людина» — найбільш придатний об'єкт для кримінальної вчинку (обману, шахрайства, пограбування, убивства). Відповідно до цього, позитивна оцінка, додана багатьма модифікаторами порівняння, набуває очевидного цинічного відтінку, що досить характерний для блатного стилю» [3, с. 99].

Другою за розміром групою досліджуваних нами номінацій є назви людей, що не вміють тримати секрети. Негативне ставлення до таких осіб виявляється як у «легальному», так і кримінальному світі. У середовищі носіїв аргю їх подекуди використовують як псевдо-інформаторів, людей, що відволікають увагу від істинного наміру злочинців [3, с. 102]. *Бовкуна* у кримінальному середовищі часто називають *вітряком* (натяк на занадто рухливий язик нестриманої людини), *порожняком* («дещо беззмістовне, порожнє»), *свистком* (малоцінний предмет, джерело порожніх звуків), *клизмою* (те, що призначене для певних процедур і подає характерні звуки). Але можливі й іронічні метафори з прихованою антитезою вдаваного схвалення, наприклад: *меліоратор* (бовкун, що нібито покращує справжнє положення справ), *фокусник* (бовкотня саркастично порівнюється з умінням фокусника), *форточка* (корисний предмет, з яким пов'язані певні зручності).

Близький до «бовкуна» у кримінальній КС образ «дурня». *Дурна людина, дурень* — універсальний суб'єкт метафористичної характеристики, який має найбільший, найінтенсивніший і найдифузніший ряд номінацій, що нескінченно варіює образність метафор та «градус» негативної оцінки: від поблажливо-зневажливої (*ваня, дунька, колгоспник, лопата, обушок, пенюк, робот*) до згрубілої й презирливої (*недороблений, дуб, копито, чушка, валянок*). «Показовим є те, що серед модифікаторів порівняння помітно переважають номінації сільського побуту, назви осіб і предметів сільської праці» [3, с. 102].

Особливе місце в КС носіїв аргю посідає жінка. У дослідженнях, присвячених даній проблематиці, розглядається, у переважній більшості, анти-образ, конотований зверхнім ставленням кримінального світу до осіб даного ґендеру як осередку, що протиставляє себе «легальному» суспільству, яке серед основних цінностей має сім'ю, рід, родину та інше, символом чого є жінка. Проте це не зовсім точно. Абсолютним винятком є образ «матері» як символу «вічного чекання», подекуди — «сестри», ще рідше — «жінки, дружини», яка вірно чекає (хоч і не з абсолютною довірою). Найсильніший іконічний символ «матері» (*Не забуду матір рідну*). У переважній більшості решти випадків жіноча ґендерна конотація носить негативний, а подекуди й обценний характер [3, с. 99]. «Жінка (дівчина, коханка)»: *кобила, корова, кішка, кошолка, мітла, шкура* — популярний суб'єкт метафоризації з негативною характеристикою. Л. О. Ставицька пропонує таку класифікацію «жінки» у КС кримінально-злочинного світу: жінка-повія (синонімічний ряд на її позначення — найпотужніший, віддзеркалює чітку ієрархію всередині цього соціуму: від найнижчого — повія, яка опустилась (*ящірка*), до аристократії найвищого ґатунку (*емануель, пугана*)); жінка як об'єкт задоволення сексуальних потреб чоловіка, як носій стереотипу легкої поведінки, розпусти; жінка як носій фізичних ознак: молода, молода симпатична, симпатична, вродлива, невродлива, огрядна, з повними стегнами; специфічно жіночих ознак-характеристик: вагітна, яка не має дітей, одинока жінка.

Виразно споживацьке ставлення до жінки акцентують номінації, що вказують на її матеріальну забезпеченість: самотня заможна — *гагара*, дівчина із забезпеченої сім'ї — *золотий дукат*. Високо оцінюється жінка, пов'язана зі злочинним світом, віддана йому: *своя, фартова* — надійна злодійка, *домашнячка* — має сім'ю, але пов'язана зі злочинцями; *жучка* — жінка-злодійка; *мурка* — інформантка злодіїв. Навпаки, негативно оцінюються такі жіночі риси, як ненадійність (*задрига, шкура*), зрадливість (*лярва*), обман чоловіків (*динамістка*)» [2, с. 182—183].

Такий інтенсивний негативний акцент конотації образу жінки позначається на параметрах загальнокримінальної картини світу, яка проектується на неприйнятність жінки як породження «ворожого світу»: «Незлочинний світ у своїх соціальних вимірах асоціюється з жінкою, негативний оцінний шлейф статевої приналежності в даному разі гармонує з негативною оцінністю всього незлодійського: *кухарка* — жінка-керівник, *раба* — жінка на будові, *трясогузка* — домашня господарка. ґендерно маркованими є також номінації, прямо чи опосередковано пов'язані зі злочинним світом: *кішка* — крадійка м'яса на базарі, *фраєрша* — жінка, яка ніде не працює» [2, с. 183]. Відповідного цинізму й зневаги зазнають і чоловіки, що мають тісний, або із семантикою залежності, зв'язок з жіночою статтю: «жавер», «мар'яжник», «молочні брати» (коханці); «м'якошанкерний», «шахніпринц» (чоловік, що взяв прізвище дружини)» [2, с. 183].

Родинні стосунки «чужого світу», яких позбавлена переважна більшість носіїв аргю, теж носять характер зниженої конотації щодо номінативних моделей: «Усі вони позбавлені пієтету: мати (*матка, махана, монтреза*), батько (*батар, кінь, пахан*); традиційно іронічною є номінація на позначення тещі (*агресор*). Старі люди і діти постають в іронічно-зневажливому емоційному ракурсі: старі люди (*цвіль, ерик*), діти (*коройди*, які є тягарем для батьків — *скорпіони*; маленька дитина — *спиногряз*)» [2, с. 186].

Отже, «чужий світ» людей (всіх вікових та діяльних груп) для КС кримінально-злочинного середовища є об'єктом згрубілого гумору та цинічної насмішки або відкрито ворожим, страшним

(через неприйнятність і незрозумілість його внутрішніх законів, які вступають у протиріччя з тим, до чого звикли носії кримінальної субкультури. Дані положення чітко простежуються на тлі номінації особи як однієї з центральних складових узуальної мовної картини світу будь-якої соціальної групи, а особливо, кримінально-злочинного середовища, яке, зі зрозумілих причин, потребує чіткої системи мовних сигналів, що характеризуються чіткістю, влучністю й емоційністю.

«Світ своїх» у КС кримінально-злочинного середовища має, здебільшого, позитивну конотацію, хоча й позначений дещо згрубілим особистісним (внутрішнім) ставленням. Його „закони” для носіїв непорушні й певним чином „сакральні”. Вершиною влади й поваги в даному середовищі є визнані ним лідери: «вори в законі» — недоторканні особи, які координують злочинні дії підлеглих — ворів різних «спеціалізацій» і «напрямів». Всі, хто знаходиться поза межами «злочинської спільноти», є або допоміжними «персонами», або зневаженими «нижчими кастами». Боротьба всередині злочинської спільноти, як правило, ведеться між більш та менш досвідченими. Реномінація поняття „ватажок” спирається на об’єкти порівняння, які мають семи „головний”, „провідний”, „сильний”: *пахан, папа, мама, коновод, матка, центровик, центровий, князь, вовк*. Поняття „молодий недосвідчений злодій”, навпаки, позначається зменшувальними номінаціями: *малютка, молодняк, гаврош, жушок, короїд* тощо і, як правило, супроводжується зневажливо-презирливою конотацією (віддзеркалення ворожоконкурентних стосунків у злочинській спільноті) [3, с. 103].

«Спеціалізація» злодія істотно впливає на його життєвий рівень, поведінку й зовнішній вигляд. Серед професійних злочинців високо цінується майстерність виконання злочину, яка містить специфічну для даної КС «естетику» професійної дії. Так, на «особливому рахунку» знаходяться *кишенькарі* — злодії, чия майстерність виконання вимагає не лише спритності й реакції, але й філіграної техніки, яка потребує тривалого наполегливого тренування. Метафоричні позначення злочинських спеціалізацій традиційно будуються на карнавальному принципі імітації нормального («законного») обивательського життя та його персонажів, пор.: злодій, який краде у різних містах, — *гастролер*; злодій, який обкрадає дачі, — *дачник*; злодій, що обкрадає квартири через вікна та квартирки за допомогою спеціального приладдя, на зразок риболовного, — *вудочник*. Імітація будується на зовнішній схожості суб’єктів, на порівнянні їх занять, за матеріальною суміжністю. У результаті загальноповживане слово виявляється своєрідною «маскою», під якою сховано зовсім інший зміст — кримінальний.

Деякі злочинські професії мають номінаційну модель, що відповідає агентивним номінаціям «законного» світу й служать засобом кримінального маскуванню: «Особливо часто під епатичну метафоричну імітацію підпадають назви осіб за різними видами трудової діяльності» [3, с. 104]. Так, *водопровідник* у кримінальному світі — це «квартирний злодій», який рекомендує себе господарям квартири як сантехнік; *верхолаз* — «злодій, що потрапляє до квартир через балкони та лоджії»; *десантник* — «злодій, що краде предмети із транспорту, що рухається»; *касир* — «злодій, який обкрадає сейфи».

Такого ж цинічно-бравадного походження є такі номінації: *пасічник* «сільський злодій»; *слюсар* — «квартирний крадій, який відкриває замки за допомогою спеціальних інструментів»; *скляр* — «злодій, який потрапляє до приміщення через розбиті або вичавлені вікна»; *ювелір* — «злодій, що краде дорогоцінні вироби» та ін. Проте перераховані вище класифікації не надають їх представникам особливого статусу. Це «чорнороби» злочинського цеху, що, власне, і передають номінації. На вершині майстерності стоять «спеціалізації», які вимагають не лише спритності та нахабства, а й відповідного рівня інтелекту, що віддзеркалюють номінації із семантикою «творчість»: *художник* — «шахрай-кишенькар»; *кармен* — «циганка-кишенькар»; *музикант* — «кишенькар, який працює, одночасно розмовляючи з жертвою»; *письменник* — «злодій, який удає з себе високоосвічену інтелігентну людину» та інші.

Поза межами злочинської спільноти в місцях позбавлення волі перебувають особи, які не входять до їх гурту й перебувають під владою як в’язничної адміністрації, так і під владою самих блатних. Це, здебільшого, тимчасові мешканці в’язниць і таборів, які потрапили з побутових, господарчих та решти причин і не мають прямого відношення до кримінального середовища. Вони, переважно, забезпечують побут та функціонування карного закладу. Кримінальна «еліта» ставиться до них зверхньо, а іноді — із цинічно-презирливим відтінком. Це виражається в породженні цілої серії метафоричних презирливих номінацій індивіда, який працює, — *віл, ішак, кінь, шкапа, трактор, пахар, роботяга*. Іронічне та принизливе ставлення до осіб за їх трудовими обов’язками на зоні виявляється через такі номінації: бригадир — *бугор* або *маршал*; каменяр — *архітектор*; художник — *богомаз*; могильщик — *ворон*; роздавальник їжі — *черпак*; прибиральник туалетів — *імператор* або *канцлер*; людина, яка знайшла «тепле місце» — *лорд* або *зубр*.

Існує й інша систематика найменувань осіб, що не належать до злочинської еліти: «Популярні засади для породження в’язнично-табірних номінацій — називання осіб у зв’язку зі скоєними ними злочинами. Це ще одне джерело традиційного мовного кепкування» [3, с. 106].

Наприклад: *біржевик* — особа, засуджена за розтрату; *карась* — засуджений за зґвалтування; *батько* — за зґвалтування дитини; *рікша* — за автомобільну аварію з людськими жертвами; *скотник* — засуджений за зоофілію; *грузчик* — особа, яка відбуває покарання за іншого, тобто за чужу вину.

Отже, результати нашого дослідження свідчать про те, що носії арготичної лексики мають визначено агресивну картину світу у ставленні до «законного» соціуму, який є для них чужим, ворожим, недолугим і незрозумілим. Це чітко простежується в номінаціях осіб, які мають безпосереднє контактування зі злочинним світом або перебувають у його ієрархічній структурі.

1. *Лихачёв Д. С.* Статьи ранних лет / Д. С. Лихачёв. — Тверь: Тверское отд. Российского фонда культуры, 1993. — 147 с.
2. *Ставицька Л. О.* Арго, жаргон, сленг / Л. О. Ставицька. — К.: Критика. — 462 с.
3. *Химик В. В.* Поэтика низкого, или просторечие как культурный феномен / В. В. Химик. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2000. — 294 с.

С. В. Дмитриев

НОМИНАЦИЯ ЛИЦ В ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КАРТИНЕ МИРА НОСИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОГО УГОЛОВНО-ПРЕСТУПНОГО СОЦИОЛЕКТА

В статье рассматривается проблема своеобразия лингвокультурной картины мира носителей украинского криминально-преступного социолекта. Особое внимание уделяется проблеме номинации лица в данной субкультуре.

Ключевые слова: жаргон, арго, уголовно-преступный социолект, лингвокультурная картина мира, наименование лица.

S. V. Dmytriev

NOMINATION OF PERSONS IN UKRAINIAN CRIMINALS' LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

The article deals with the problem of peculiarities of the Ukrainian criminals' linguistic and cultural picture of the world. Particular attention is given to nomination of persons in the criminal sociolect.

Key words: argot, jargon, slang, criminal sociolect, linguistic and cultural picture of the world, nomination of persons.

УДК 811.111:802.0-801.561.3

И. Б. МОРОЗОВА

КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКАЯ РОЛЬ АВТОРСКОЙ РЕМАРКИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИАЛОГЕ

Работа посвящена коммуникативному изучению прагматической функции ремарки в художественном диалоге. В процессе лингвистического анализа сделаны выводы относительно грамматического статуса ремарки, классификации и роли ремарок в тексте.

Ключевые слова: ремарка, паралингвистические факторы, диалог, паратекст, субъективная модальность.

Настоящая работа посвящена исследованию роли авторского комментария, или ремарки, в эпическом и драматургическом тексте для адекватного восприятия читателем персонажного диалога. Последний представляет собой фиктивную реальность, так или иначе отражающую один из «возможных» миров в предлагаемых автором обстоятельствах. Авторское видение ситуации общения находит свое естественное отражение в ремарках-пояснениях, которыми обычно сопровождается персонажный диалог, в основе которого — стилизация естественной разговорной речи.

В фокусе внимания находятся структурно-семантические средства, за счёт которых ремарка оказывает эмоционально-информационное воздействие на читателя и служит способом «визуализации» художественного диалога. В ряде работ с разных позиций интерпретируются отдельные особенности авторских ремарок. Вместе с тем, внимание исследователей сосредоточено исключительно на ремарках в драматургическом произведении [6; 14; 16]. Таким обра-